

פורום חיזוק ופיתוח תשתיות בשטח – הצעה לדיון

להתנדבות תרומה משמעותית ועמוקה, בהשפעתה על חיזוק החברה האזרחית, בתרומתה ללכידות ולסולידאריות החברתית ולתחושת השייכות לקהילה. ההתנדבות מהווה ביטוי לאזרחים הלוקחים אחריות על החברה בה הם חיים.

פורום חיזוק ופיתוח תשתיות בשטח, מתמקד בפיתוח וחיזוק תשתיות העשייה ההתנדבותית ברמה הארצית, המקומית והארגונית. הפורום שואף להבטיח את קידומה של תשתית ארגונית מוסכמת להרחבת ההתנדבות בכלל החברות והקהילות ומקדם יוזמות חדשות פורצות דרך בראייה בין מגזרית.

במחקרים שנערכו בשנים האחרונות, נמצא כי במטרה לייצר סביבה פוליטית, חברתית וכלכלית המאפשרת את מיצוי מלוא פוטנציאל ההתנדבות, יש בראש ובראשונה לחזק את התשתיות המעודדות את קיומה.

לתשתיות השטח חשיבות מכרעת לקידום ולצמיחת ההתנדבות ברמה המקומית והארצית. התשתיות יספקו לגורמים הפועלים בשטח את התמיכה המערכתית ההכרחית לייזום ולחיזוק פעולות התנדבות מקצועיות, משמעותיות ובעלות השפעה.

הפורום שואף להוות פלטפורמה לקידום המדידה והמחקר בתחומי התנדבות הרלוונטיים לעשייה בשטח, לחקיקה ואסדרה של התשתיות, לפיתוח תחומי התנדבות שניתן ליישם גם בעולם העבודה ולהעלאת המודעות לשינוי החברתי שנוצר, כתוצאה מההתנדבות.

מטרת העל של הפורום:

חיזוק תשתיות קיימות ופיתוח תשתיות נידרשות לצמיחת ההתנדבות וההשתתפות החברתית וקידום יוזמות פורצות דרך בראייה בין מגזרית.

מטרות הפורום:

- יצירת מרחב שיח אודות חיזוק ופיתוח תשתיות בשטח בראייה בין מגזרית.
- חיזוק המנגנונים האפקטיביים ביותר לתמיכה בהתנדבות ופיתוח תשתיות ברמה הארצית מקומית וארגונית.
- עידוד יוזמות חדשות אשר צומחות מן השטח ומהוות מענה לצרכי הקהילה.
- פיתוח וחיזוק תשתיות מגוונות המקדמות ההתנדבות רב תחומית ורב גילאית.
- פיתוח וחיזוק ההתנדבות ומנהיגות מתנדבת בקרב אוכלוסיות מגוונות ומודרות בקהילה.

מיפוי מענים וצרכים ראשוני בתחום הפורום בישראל:

תמונות מצב התנדבות:

במיפוי הראשוני בתחום זה עולה כי:

- א. **בתחום היקפי ההתנדבות:** ע"פ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היקף ההתנדבות בישראל עומד על 18.8% בקרב האוכלוסייה הבוגרת (+20). זאת לעומת ההיקפים המדווחים במדינות המערביות העומדים על כ- 40% בממוצע. עם זאת, יש לציין כי ישנם גורמים שונים העוסקים במדידת ההתנדבות בישראל, ביניהם המרכז לחקר המגזר השלישי ומכוני סקרים שונים. הנתון שצוין לעיל, הוא של הגורם הרשמי המודד התנדבות, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המודדת התנדבות במסגרת הסקר החברתי שנערך אחת לשנה. עם זאת, בהשוואה בין הנתונים שעולים מן הסקר החברתי, למחקרים וסקרים אחרים, ניתן למצוא אי הלימה בין הנתונים השונים.
- ב. **תחומי ההתנדבות:** נתוני הלמ"ס מצביעים על כך שעיקר העשייה ההתנדבותית מתבצעת בתחומי הרווחה והחינוך. על כן, קיים צורך בפיתוח תשתיות התנדבות בתחומים נוספים וחדשניים. חשוב להדגיש כי נתונים אלה מתמקדים בהתנדבות פורמאלית וכי לצידה, מתקיימת גם התנדבות בלתי פורמאלית שאינה נכללת בנתונים שהוצגו. מכאן, שבפיתוח התשתיות בתחום, יש לתת את הדעת גם להתנדבות הבלתי פורמאלית.
- ג. **תשתיות בשטח:** מהמיפוי הראשוני עולה, כי קיימות מספר תשתיות המקדמות התנדבות בישראל כיום:

תשתיות ברמה הלאומית:

- **משרד הרווחה והשירותים החברתיים-** במסגרת האגף למשאבי קהילה קיימים אנשי מקצוע (מפקחות, רכזים) ברמה הארצית והמחוזית אשר מקדמים את הטמעת התנדבות בקרב הרשויות המקומיות במדינת ישראל. קידום הנושא כולל כוח אדם, מערך הכשרה, תכנוניות ארציות ומשאבים לקידום ההתנדבות.
- **במשרד החינוך-** במסגרת מינהל חברה ונוער, היחידה למעורבות חברתית, קיימים אנשי מקצוע המקדמים נושא זה. קידום הנושא כולל כוח אדם, תכנוניות ארציות ומשאבים לקידום ההתנדבות.
- **במשרד הבריאות-** במסגרת המחלקה למשאבי אנוש, קיימת יחידה להתנדבות. קידום הנושא כולל משאבים לקידום ההתנדבות בקרב בתי החולים בארץ.

תשתיות ברשויות מקומיות:

- **במערך העירוני ברשות המקומית** – קיימת יחידה לקידום התנדבות הפועלת באגף הרווחה ומקדמת ההתנדבות של מבוגרים ברשות.
- **בקרב מרכזי צעירים-** פועלים רכזי מעורבות חברתית ברשות המקומית המטפלים בשיבוץ להתנדבות של גילאי 18-35.
- **במחלקת החינוך/נוער-** קיימת יחידה להתנדבות נוער בגילאי 12-18 בלבד.

תשתיות במגזר השלישי:

- בארגונים שונים קיים מערך לקידום ההתנדבות הפועל בפריסה ארצית.

- בקרב ארגונים רבים, קיים רכז/ת התנדבות, איש מקצוע שמטרתו ניהול מערך ההתנדבות בארגון והפעלתו בצורה מקצועית.
- קיימות תכניות ארגוניות מגוונות המקדמות ההתנדבות ומתנדבים.

○ **תשתיות בארגונים עסקיים:**

- במגזר העסקי תחום התנדבות העובדים הוא לרוב אחד המרכיבים או תתי התחומים של אחריות תאגידית/חברתית. רבות מהחברות הגדולות במשק מפעילות התנדבות עובדים ותחום זה הולך ותופס תאוצה בשנים האחרונות. מושקע בתחום זה משאבים ותוכניות מגוונות לקידום הנושא.

מה נעשה בנושא הפורום במיזמים דומים בעולם:

- **בקנדה:** הוקמו 13 מרכזי רישות (מרכז המקשר בין המגזרים וארגונים שונים) במחוזות השונים במדינה. מרכז הרישות המקומי, מקשר בין העוסקים במלאכה ומבטיח כי מיזם ההתנדבות מגיב לצרכים של ארגוני ההתנדבות והמתנדבים בכל מחוז או איזור. כל מרכז פיתח תוכנית פעולה להתנדבות ואסטרטגיה להשקעה בקהילה באזור שלו.
- **באוסטרליה:** הוקצו כספי ליבה ל"קרן לאוסטרלים צעירים" לתמיכה בפיתוח של תוכנית ההתנדבות "צעירים ללא גבולות". הממשלה עודדה את מערכות החינוך לקדם, לתמוך ולהוקיר התנדבות בבתי ספר ובאוניברסיטאות והקצתה יותר מ-5 מיליון דולר אוסטרלי למרכזי התנדבות אזוריים, במטרה לעודד פיתוח הזדמנויות התנדבות המעודדות מעורבות קהילתית רחבה יותר ולכידות חברתית בקהילות המקומיות. הממשלה אף פיתחה אסטרטגיה לאומית להתנדבות בספורט במהלך 2012, במטרה לשפר את המעורבות, התמיכה, ההכשרה וההוקרה של מתנדבים בספורט.
- **בבריטניה:** הוקמה רשת מרכזי התנדבות לפיתוח התנדבות ברחבי בריטניה. המרכזים פועלים עם ארגוני ספורט לעידוד ופיתוח התנדבות בספורט ועם מוסדות השכלה גבוהה וארגוני סטודנטים לעידוד ופיתוח התנדבות סטודנטים. ב-2006 הוקם V, ארגון שמטרתו לעודד ולקדם התנדבות נוער. כמו כן מעודדים מרכזי ההתנדבות את ההתנדבות בתחומי בריאות ורווחה על ידי מגוון של תוכניות מכוונות לתחומים אלה.

דרכי פעולה אפשריות לפורום:

- **פיתוח וחיזוק המנגנונים האפקטיביים ביותר לתמיכה והרחבת תשתיות ההתנדבות ברמה הארצית, המקומית והארגונית, בראייה בין מגזרית:**
 - למידה על מנגנונים בינלאומיים אפקטיביים לקידום ההתנדבות ובחינת ישימותם בישראל.
 - בחינת מנגנונים קיימים בישראל ופיתוח מנגנונים נוספים שיפעלו ליישום, הטמעה והפצה של תוצרי מיזם ההתנדבות הישראלי בעתיד.
 - עידוד הקצת משאבים אנושיים, ארגוניים וכספיים לטובת תשתיות המקדמות התנדבות.
- **פיתוח יוזמות חדשות הנותנות מענה לצרכי הקהילה בתחומים שונים ומגוונים:**
 - עידוד חיזוק ופיתוח מודלים ותוכניות התנדבות חדשניות ובין מגזריות.

- חיזוק ובניה של מנגנונים מתואמים ומאורגנים להרחבת ההתנדבות - עידוד הקמתן של יחידות התנדבות במגזר הראשון, השני והשלישי.
- **חיזוק ההתנדבות והמנהיגות המתנדבת בקרב אוכלוסיות מגוונות ומודרות:**
 - עידוד פיתוחן של הזדמנויות התנדבות חדשות ואטרקטיביות בקהילה.
 - עידוד, חיזוק ופיתוח מודלים ותוכניות התנדבות בין מגזריות לאוכלוסיות מודרות.
 - עידוד מנהיגות מתנדבת בקרב העוסקים בהתנדבות בראייה בין מגזרית.
 - פיתוח כלים מקצועיים והרחבת מודלים ותוכניות להתנדבות לאוכלוסיות מודרות.
- **פיתוח וחיזוק תשתיות מגוונות המקדמות ההתנדבות רב תחומית ורב גילאית.**
 - עידוד הקמתן של תשתיות מקומיות וארגוניות ברשות המקומית, הכוללות:
 - כח אדם
 - תקציב
 - ועדה מקצועית העוסקת בתחום ההתנדבות
 - עידוד יצירת שותפויות בין ארגוניות לקידום יוזמות חדשות ופורצות דרך, בדגש על יוזמות המקדמות עשייה בין מגזרית ורב גילאית.
 - עידוד פיתוחם של מגוון מודלים ותוכניות התנדבות מותאמות לאוכלוסיות שונות ולגילאים שונים.

תמונת עתיד מוצעת:

- ארגון גג ארצי, בין מגזרי, לקידום ההתנדבות בישראל.
- משאבים ייעודיים לפיתוח תכניות ומודלים התנדבותיים חדשניים.
- יחידות התנדבות המקדמות התנדבות במגזר הראשון, השני והשלישי.
- מנהיגות מתנדבת מקומית ורב מגזרית, לקידום התנדבות.
- תכניות ייעודיות לעידוד התנדבות בקרב אוכלוסיות מודרות בישראל.
- יוזמות חדשות להתנדבות הצומחות מן השטח.

מצ"ב:

- נספח 1: מיפוי היקפי התנדבות ע"פ חתך גילאי.
- נספח 2: מיפוי מערך ההתנדבות במשרדי ממשלה.
- נספח 3: טיפולוגיה של ארגוני מגזר השלישי.

נספח 1: מיפוי היקפי ההתנדבות על פי חתר גילאים:

גילאים	מקור המידע	מתנדבים אחוז	אחוז התנדבות פורמאלית	אחוז התנדבות בלתי פורמאלית	אחוז התנדבות פורמאלית ובלתי פורמאלית	תחום התנדבות ראשון	תחום התנדבות שני	תחום התנדבות שלישי
65-75	הלמ"ס 2010	16.6% (התנדבו בשנה האחרונה)	62.8	30.8%	6.4%	עזרה לנזקקים 37.3%	חינוך ותרבות 28.1%	אחר 15.7%
+65	משאב 2009	13.6% (התנדבו בשלושה חודשים אחרונים)	63.6%	32%	4.4%	עזרה לנזקקים 31%	חינוך ותרבות 25%	בטחון 14.7%
45-64	הלמ"ס 2010	18.7% (התנדבו בשנה האחרונה)	48.7%	41.7%	9.5%	עזרה לנזקקים 32.5%	חינוך ותרבות 24.1%	בטחון 15.6%
25-44	הלמ"ס 2010	18.1% (התנדבו בשנה האחרונה)	45.7%	43.4%	10.6%	חינוך ותרבות 32.7%	עזרה לנזקקים 30.6%	אחר 19.2%
20-24	הלמ"ס 2010	20.7% (התנדבו בשנה האחרונה)	44.6%	33.6%	13.6%	עזרה לנזקקים 44.6%	חינוך ותרבות 33.1%	אחר 10.8%
18-34	מרכז לחקר המגזר השלישי 2008	49% (התנדבו בשנה האחרונה)	24%	35%	11%	חלוקת מזון 39%	ילדים ונוער 21%	בריאות 17%
13-18	מכון דחף 2010	47% (התנדבו בחודש האחרון)	אין התייחסות	אין התייחסות	אין התייחסות	צרכים מיוחדים 28%	מנהיגות 25%	בריאות וזמנות 17%

כאשר בוחנים את העשייה ההתנדבותית בקרב תתי אוכלוסיות עפ"י נתוני השלכה המרכזית לסטטיסטיקה נמצא כי:

1. גברים מתנדבים יותר מנשים 19.5% לעומת 16.8%.
2. מידת הדתיות משפיעה על ההתנדבות, חרדים מתנדבים הכי הרבה, חילונים הכי פחות.
3. אחוז המתנדבים בקרב העולים משנת 1990 עומד על 11.7%.
4. 7.4% מהאוכלוסייה הערבית במדינת ישראל מתנדבת.

ניתוח הנתונים:

1. ניתן לראות כי בקרב כלל הגילאים אחוז המתנדבים במסגרות פורמאליות גבוה מזה הקיים במסגרות הבלתי פורמאליות.
2. אחוז בני הנוער המתנדבים גבוה משמעותית מאחוז ההתנדבות בשאר הגילאים
3. תחומים הבולטים אליהם בוחרת האוכלוסייה להתנדב הינה: רווחה, חינוך ובריאות.
4. הנתונים השונים ביחס לאוכלוסיית הצעירים נובעים ככל הנראה הן מהגילאים השונים שנשאלו והן מאופי השאלה, יש לבחון נתונים אלו לעומק.

נספח 2: מיפוי מערך ההתנדבות במשרדי ממשלה:

משרדי ממשלה וגופים לאומיים	תמיכה וליווי מקצועי	תמיכה תקציבית בכ"א (רכז התנדבות)	פיתוח תוכניות התנדבות ברמה הלאומית	תמיכות כספיות לארגוני מגזר שלישי	זירת הפעילות
משרד הרווחה והשירותים החברתיים	ליווי מקצועי של רכזי התנדבות ברשויות המקומיות ע"י מפקחות המשרד	יש תמיכה ברכז רשותי בחלק מהרשויות	פיתוח יוזמות התנדבותיות ברשות המקומית	תמיכות לארגוני מגזר שלישי המפעילים מתנדבים לטובת אוכלוסיות רווחה	הרשות המקומית
משרד החינוך	ליווי מקצועי של רכזי התנדבות בחינוך ע"י מנחים ומפקחים במשרד	יש בחלק מהרשויות	פיתוח תוכניות התנדבות: מחויבות אישית, תעודת בגרות חברתית, עמ"ן, מתנדבים בחינוך	תמיכות כספיות לארגוני התנדבות הפועלים בתוכנית מתנדבים בחינוך	הרשות המקומית
משרד הבריאות	ליווי מקצועי ע"י מנהלת תחום התנדבות		פיתוח תוכניות התנדבות בזירות הפעולה	תמיכה כספית לארגוני מגזר שלישי הנותנים מענה לאוכלוסיות בריאות	בתי חולים/ קופות חולים/ לשכות מחוזיות
משרד לאזרחים ותיקים	ע"י פנייה לגופים מקצועיים אחרים – מנהיגות אזרחית	לא ידוע	פיתוח מיזם התנדבות לאזרחים ותיקים	תמיכות לארגוני מגזר שלישי המפעילות אזרחים ותיקים כמתנדבים	הרשות המקומית
משרד הקליטה	לא	לא ידוע	תמיכה תקציבית בתוכניות המשלבות התנדבות עולים למען הקהילה	לא ידוע	הרשות המקומית
משרד לפיתוח הנגב והגליל	ליווי מקצועי במסגרת פעילות מרכזי הצעירים	מימון בחלק מהרשויות של רכז המעורבות במרכזי הצעירים	פיתוח תוכניות התנדבות במסגרת מרכז הצעירים	לא ידוע	מרכזי צעירים ברשויות המקומיות
משרד האיכות הסביבה	ליווי מקצועי במסגרת תכניות שנפתחות	לא ידוע	פיתוח תוכניות לטובת איכות הסביבה לא ידוע על תכניות רחב	לא ידוע	הרשות המקומית
משרד החקלאות	לא ידוע	כן במסגרת מערך תמיכות לפיתוח התחום	קול קורא ברמה הלאומית לטובת פיתוח תחום התנדבות בעזרת מתנדבים	לא ידוע	הרשות המקומית
משרד הביטחון	ליווי מקצועי של רכזי התנדבות רשותיים לטובת פיתוח תחום התנדבות בחירום	לא	פיתוח תוכנית התנדבות של יחידות חילוץ ברשות המקומית	לא ידוע	הרשות המקומית
ביטוח לאומי	ליווי מקצועי לתוכניות שנתמכות ע"י הביטוח הלאומי	מימון כ"א לטובת פיתוח ניהול התוכנית	תוכניות התנדבות של אגף השיקום של הביטוח הלאומי	כן בהתאם לבקשת הארגונים לקרנות השונות הפועלות בביטוח לאומי	ארצית

נספח 3: טיפולוגיה של ארגוני מגזר שלישי

עפ"י נתונים הקיימים ברשת האינטרנט פועלות כיום בישראל כ- 15,000 עמותות. בפועל, רשומות נכון לשנת 2012- 43,000 עמותות. יש לציין כי לא כל העמותות בישראל מפעילות מתנדבים.

ניתן לאפיין את העשייה של ארגוני מגזר שלישי עפ"י שני פרמטרים עיקריים: הראשון והרחב יותר עוסק בסוג הארגון והשירות שהארגון מספק והשני עוסק בחלוקת הארגונים על פי תחומי פעילות.

חלוקה על פי סוג הארגון:

- **ארגוני גג** - המשמשים "מטרייה" מאגדת למספר ארגונים הפועלים באותו תחום, ומספקים להם שירותים שונים כגון: ייצוג, שיתוף במידע, הכשרה והעשרה.
- **ארגוני תשתית** - ארגונים בעלי משאבים וידע שיש בו בכדי לסייע לכל ארגוני המגזר השלישי, או לרבים מהם.
- **ארגוני תיווך** - המתמחים במיומנויות הנדרשות לאלכ"רים, כגון: גיוס משאבים או הערכת ומדידת ארגונים ללא כוונת רווח. ארגונים אלה מציעים לאלכ"רים את מרכולתם כמתווכים בין ארגוני המגזר השלישי ובין קרנות פילנתרופיות, תורמים ומשרדי ממשלה.
- **ארגוני סנגור** - הפועלים לקדם חקיקה, להגן על אנשים או לייצג ציבור של אנשים ולשנות את מצבם, לתקן עוולות או להיאבק לשינוי מדיניות.
- **ארגוני שירותים** - המציעים שירותים ישירים או עקיפים למוטבים. כגון: הכשרה, דיוור, חינוך, בריאות, תעסוקה ועוד.

חלוקה על פי תחומי פעילות:

בשל המגוון הרחב והעצום של ארגונים ותחומי פעילות, במיפוי זה יצוינו התחומים בהם פועלים ארגונים אשר מפעילים מתנדבים. חלוקה זו מסתמכת על החלוקה שנערכה במחקר "דפוסי תרומה והתנדבות" של המכון לחקר המגזר השלישי, כפי שפורסם בשנת 2008 ולא על נתוני הלמ"ס, זאת מכיוון שהפילוח שמוצע בחלוקה זו, הינו מקיף ומאפשר תפיסה רחבה של תחומי הפעילות:

- **ארגונים בתחום הרווחה** - ארגונים המספקים שירות לאוכלוסיות רווחה, כגון: זקנים, משפחות במצוקה ועוד.
- **ארגוני סיוע כספי חומרי** - ארגונים המספקים מזון וציוד.
- **ארגוני חינוך מוקדם יסודי ותיכוני** - ארגונים הפועלים לטובת אוכלוסיות אשר נמצאות במסגרת של חינוך יסודי, תיכוני וחינוך משלים, כגון: מועדוניות, וועדי הורים.
- **ארגוני אזרחים** - ארגונים הפועלים לטובת שינוי חברתי, עזרה לכוחות הביטחון וייעוץ משפטי.
- **ארגונים תומכי בריאות** - ארגונים הפועלים לטובת מתן מענה לצרכי אוכלוסיה בתחום הבריאות.
- **ארגוני פנאי** - ארגונים הנותנים מענה לצרכי פנאי.
- **שירותי בריאות** - ארגונים הנותנים שירותי בריאות, כגון: קופות החולים.

- **ארגוני דת יהודיים -**
- **ארגוני איכות הסביבה -** ארגונים הפועלים לטובת שיפור איכות הסיבה בה אנו חיים.
- **ארגוני תרבות -** ארגונים המקדמים תרבות.